

Ürdün'de Düzensiz Göçmen Kadın Emeği, COVID-19 Pandemi Krizi ve “Hepimiz Aynı Gemideyiz” Retoriği¹

Cevdet ACU²

ORCID: 0000-0001-8327-7942

Öz: İçinde yaşadığımız küresel dünyada daha insani bir gelecek için göç eden kadın işçilerin sayısı sistematik bir şekilde artmaktadır. Bununla birlikte işgücü içerisinde en fazla sömürülen grupların başında yine göçmen kadın işçiler gelmektedir. Bu makale, Mart-Ekim 2020 tarihleri arasında Ürdün'de yapılan saha çalışmalarına dayanarak, Ürdün'e yasal yollarla gelmiş ancak muhtelif nedenlerden dolayı düzensiz göçmen statüsüne düşürülmüş kadın göçmenlerin işgücü içerisinde karşılaştığı zorlukları *Kafala* düzenlemesi ekseninde tartışmaktadır. Bu çalışma ayrıca, 2019 yılından bu yana dünyanın neredeyse her yerini etkisi altına alan COVID-19 krizi ve bununla birlikte alınan koruyucu önlemlerin düzensiz göçmen kadın çalışanlar üzerindeki etkisini incelemektedir. Son olarak, bu çalışmada COVID-19 krizi sürecinde uluslararası kuruluşlar ve hükümetlerin çok sık dillendirmeye başladığı “hepimiz aynı gemideyiz” söylemi, düzensiz göçmen kadınların toplumsal hayat içerisinde karşılaştığı sorunlar eşliğinde analiz edilmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre COVID-19 salgını sürecinde, zaten dezavantajlı pozisyonda bulunan düzensiz göçmen kadın işçilerin toplum içerisindeki kırılabilirliği önemli ölçüde artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, Düzensiz Göçmen Kadın Emeği, *Kafala*, Sömürü, ve COVID-19 krizi.

Living and Working Conditions of Undocumented Women Migrants in Jordan, the COVID-19 Pandemic Crisis, and “We are All in this Together” Rhetoric

Abstract: There are growing numbers of people who migrate across borders, looking for better employment and life opportunities in

¹ Teşekkür

Öncelikle, bu makalenin oluşma sürecinde çok değerli öneri ve eleştirilerde bulunan sevgili Besim Can Zırh ve Didem Danış hocalarımıza en içten teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanında, makalenin gelişmesine katkı sağlayan yapıcı eleştirilerde bulunan, bu makalenin üç hakemine ayrıca teşekkür ederim. Son olarak, Çalışma ve Toplum Dergisinin değerli editörü, Murat Özveri hocama, makaleme gösterdiği ilgi için ayrıca çok teşekkür ederim.

²Exeter Üniversitesi, Economics alanında doktora öğrencisi

Makale Geliş Tarihi:08.04.2021 - Makale Kabul Tarihi:04.06.2021

recent years, and the number of women who have crossed borders to work also increases significantly. Women migrant workers are one of the most vulnerable groups in society due to different reasons. This article investigates undocumented women migrants workers' common challenges based on semi-structured interviews from March to October 2020 in Jordan. Moreover, this study explores the impact of COVID-19 and its preventive restrictions on undocumented women migrant workers. Finally, the paper discusses the “we are all in this together” statement, repeated by some politicians and non-government organisations since the beginning of the COVID-19 crisis, along with the problems faced by undocumented women migrants in society. This research indicates that undocumented women migrant workers' vulnerability has deepened significantly during the COVID-19 pandemic crisis as they are one of the most exploited groups in the labour market.

Keywords: Jordan, Undocumented Women Migrants, *Kafala*, Exploitation, and COVID-19 crisis.

Giriş

Ürdün, güneyinde ve doğusunda Suudi Arabistan, kuzeyinde Suriye, kuzeydoğusunda Irak, batısında ise Filistin ve İsrail'in yer aldığı bir Ortadoğu ülkesidir. Yaklaşık 11 milyon nüfusu ile Dünya Bankası verilerine göre gelişmekte olan ülke kategorisinde yer almaktadır (WB, 2017). Her ne kadar çevresindeki komşu ülkelere göre (Suriye ve Irak) daha istikrarlı bir ekonomik gelişme gösterse de, 2017 yılından bu yana işsizlik oranı çok yüksek miktarda artarak devam etmektedir. Ürdün İstatistik Kurumu verilerine göre, 2017 yılında %18.5 olan işsizlik oranı 2020'nin son çeyreğine gelindiğinde 24.7'ye yükselmiştir (DoS, 2021). Bir başka ifadeyle, işgücü içerisinde yer alan her dört kişiden birisi işsiz durumundadır. Özellikle son yıllarda lisans ve üstü eğitime sahip olan Ürdünlüler daha iyi bir iş bulabilmek için, başta Körfez Ülkeleri [Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi] olmak üzere ekonomik yönden daha gelişmiş ülkelere göç etmektedir (De Bel-Air, 2016).

Ürdün, hem göç veren hem de göç alan bir ülke olması hasebiyle göç(men) konusunda paradoksal bir durumun yaşandığı ülkelerden birisidir. 1970'lerden bu yana ve özellikle son on-beş yıl içinde göçmen sayısının yaklaşık üç kat arttığı ülkelerden birisidir (Razzaz, 2017:6). 2004 yılından 2015 yılına kadar ülkeye gelen göçmenlerin nüfusa oranı %8'den %31'e ulaşmıştır (Sweidan, 2018:1). Bu bağlamda Ürdün, son yıllarda göç çalışmalarında araştırma konusu olan önemli ülkelerden birisidir.

Ürdün işgücü raporuna göre, işgücü piyasasının neredeyse yarısını (1,5 milyondan fazla) göçmen işçiler oluşturmaktadır (DTDA, 2020:19). 2019 İnsani

Gelişme Endeksi verilerine göre, 198 ülke içerisinde 102'nci sırada olmasına rağmen, Ürdün'ün bu kadar fazla göçmen işçiye sahip olması, ülkeye gelen göçmenlerin çoğunlukla ekonomik yönden Ürdün'den daha az gelişmiş ülkelerden olmasıyla açıklanabilir (UNDP, 2020:2). Ürdün'deki göçmenlerin büyük bir çoğunluğu Mısır, Suriye, Filipin, Bangladeş, Sri Lanka gibi ülkelerden gelmektedir. Bu göçmenlerin büyük bir çoğunluğu tarım, inşaat ve ev içi hizmet sektöründe göreceli olarak düşük ücretle istihdam içerisinde yer almaktadır (De Bel-Air, 2016:7).

Son yıllarda değişen sosyo-ekonomi yapı ve küreselleşmenin de etkisiyle birlikte göç edenler arasında göçmen kadınların sayısı hem dünyada hem de Ürdün'de önemli ölçüde artmıştır (MDP, 2021; Sweidan, 2018). Özellikle yaşlı ve çocuk bakımı, temizlik ve ev işleri hizmetlerinde istihdam edilecek işçilere yönelik bir talep artışı olmuştur (Elrick ve Lewandowska, 2008). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) güncel verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 67 milyon insan ev hizmetlerinde istihdamda ve bunların %80'ini kadınlar oluşturmaktadır (IOM, 2020). Ürdün Çalışma Bakanlığının 2018 yılı verilerine göre ise ülkede elli binden fazla göçmen (çoğunluğu kadın) ev içi hizmet sektöründe istihdamda bulunuyor; ve bu sayının haricinde yaklaşık yirmi bin kişinin kayıt dışı bir şekilde yine bu sektörde çalışmakta olduğu belirtilmiştir (Sowell, 2017). Dünyanın farklı bölgelerinden, özellikle Filipinler, Endonezya, Sri Lanka, Nepal, ve Bangladeş'ten Ürdün'e gelen kadın göçmenler ağırlıkta çocuk bakıcılığı/dadılık işini yapmaktadır (De Bel-Air, 2019:38).

Dünyada birçok ülkede ev içi hizmet sektöründe çalışan göçmenlere artan bir talep olmakla birlikte, göçmen işçiler genellikle o ülkede aynı işte çalışan vatandaşlara göre daha fazla sömürüyle karşılaşmaktadır (ILO, 2015). Buna ek olarak, Uluslararası Çalışma Örgütünün (ILO) araştırmalarına göre, ev içi hizmet sektöründe çalışan göçmenler, dünyanın yarısından fazlasında ilgili ulusal yasal düzenlemenin içinde yer almıyor (ILO, 2016). Ürdün'de ev içi hizmetlerde çalışan göçmen kadın işçilerin temel hakları da Ürdün İş Kanunu çerçevesinde değil, adeta göçmen işçileri daha fazla sömürmek için oluşturulan “*Kafala*” düzenlemesinin altında belirlenmiştir (Gordon, 2020; Caillol, 2018:651). Bu durum göçmen kadınları işgücü içerisinde istismara açık bırakmakta; ve *Kafala* düzenlemesinin ortaya çıkardığı sorunlardan dolayı her yıl onlarca göçmen kadın Ürdün'de düzensiz göçmen statüsüne düş(ürül)mektedir.

Bu çalışmanın üç temel amacı vardır. Birincisi, yasal yollarla Ürdün'e gelip istihdamda bulunan göçmen kadınların, düzensiz göçmen statüsüne düşmesinde önemli etkisi olan “*Kafala*” düzenlemesinin ortaya çıkardığı sorunları analiz etmek.* İkincisi, özellikle COVID-19 salgını sürecinde kırılabilirlik derecesi artan düzensiz göçmen kadın işçilerin sorunlarını tartışarak ilgili literatüre katkıda bulunmak. Üçüncü amaç ise COVID-19 krizinin ilk günlerinden bu yana muhtelif siyasetçiler ve uluslararası kuruluşlar tarafından dillendirilen “hepimiz aynı gemideyiz” söylevinin, toplumdaki sosyo-ekonomik eşitsizlik temelinde ne anlam ifade ettiğini tartışmaktır (UN, 2020; Colegrave, 2020).

Çalışmanın dört temel araştırma sorusu vardır.

1) Ürdün'de göçmen kadın işçilerin düzensiz göçmen statüsüne düş(ürül)mesinde *Kafala* sisteminin etkisi nedir?

2) Düzensiz göçmen kadın işçilerin COVID-19 krizi sürecinde karşılaştıkları zorluklar nelerdir?

3) COVID-19 krizinin ilk günlerinden itibaren özellikle politikacılar ve bazı uluslararası kurumlar tarafından dillendirilen “hepimiz aynı gemideyiz” söylemi düzensiz göçmen kadınların COVID-19 sürecinde karşılaştığı zorluklar ekseninde değerlendirildiğinde ne ifade etmektedir?

4) Düzensiz göçmen kadınların genel olarak karşılaştığı sorunlar asgari bir seviyeye nasıl indirilebilir?

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Yazının ilk bölümünde, üstte ifade edilen araştırma sorularına cevap verebilmek için öncelikle Ürdün'de göçmen kadın işçilerin düzensiz göçmen statüsüne düşmesinin en önemli nedenlerden birisi olan *Kafala* sistemi, literatürdeki ilgili çalışmalar ışığında izah edilmektedir. İkinci bölümde çalışmanın metodolojisi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde yazının odak noktasını oluşturan, Ürdün'de göçmen kadın emeğinin niteliği ve göçmen kadınların düzenliden düzensize geçiş süreci değerlendirilmektedir. Dördüncü bölümde, Ürdün'deki düzensiz göçmen kadın emeğinin COVID-19 krizinden etkilenme derecesi tartışılmaktadır. Yazının son bölümünde ise COVID-19 krizi sürecinde uluslararası kuruluşlar ve hükümetlerin çok sık dillendirdiği “hepimiz aynı gemideyiz” söylemi, düzensiz göçmen kadınların toplumsal hayat içerisinde karşılaştığı sorunlar eşliğinde analiz edilmektedir.

Göçmen Kadın Emeğini Köleleştiren *Kafala* Düzenlemesi ve Literatür Taraması Üzerine

Kafala düzenlemesi 1960'larda Batı Asya ülkelerindeki göçmen işçi ve işveren arasındaki ilişkiyi düzenlemek için hazırlanan ve günümüze kadar devam eden yasal düzenlemelerden bir tanesidir (Hamza, 2015). *Kafala* kavramı etimolojik olarak Arapça “k, f, l” temel köklerinden türetilmiş bir kelimedir. Bu anlamda Türkçede kullandığımız “kefil” kelimesi ile aynı kökten türemiş ve yine aynı anlamda kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle; *Kafala* kelime anlamı itibariyle, kefil veya garantör anlamlarına gelmektedir.

Göçmen işçilerin ilgili ülkelerde çalışma şartlarını düzenleyen bu sistem, daha çok ortaya çıkardığı sorunlarla anılmaktadır çünkü kişinin insani şartlarda çalışma hakkını ve seyahat etme özgürlüğünü kısıtlayıcı düzenlemeler içermektedir (Alsharif, 2021; Fernandez, 2021; Uddin, 2021). Örneğin; *Kafala* sisteminde belirtilen düzenlemeye göre, istihdam içerisinde yer alan göçmen çalışan, istediği zaman işi bırakıp başka bir işe giremez veya iş yerinde her ne sorun ile karşılaşırsa karşılaşsın işvereninden onay almadan işini bırakamaz. Buna ek olarak göçmen işçi, yine işvereninden izin almadan ülke dışı seyahate çıkamaz. *Kafala* düzenlemesine

göre göçmen işçinin ülke içerisinde yasal olarak kalmaya devam etmesi, işçinin işvereniyle olan iş sözleşmesine bağlıdır; göçmen işçinin iş sözleşmesi sona erdiğinde yasal oturma izni de otomatik olarak sona eriyor. Sonuç olarak, göçmen işçinin yasal anlamda istihdamda bulunması ve ikamet süresi işverenin iradesine bırakılmıştır.

Göçmen işçileri istismara maruz bırakan ve adeta günümüzün yeni kölelerini oluşturan bu sistem, özellikle Körfez ülkelerinde (Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi) ve Ürdün'de göçmen işçilerin istismarına yol açmaya devam ettiği için göç çalışmalarında üzerinde araştırma yapılan önemli konulardan bir tanesidir (Uddin, 2021; Hosoda, 2020; Kane-Hartnett, 2018).

Parreñas ve Silvey (2021) Birleşik Arap Emirlikleri'nde ev içi hizmet sektöründe istihdam bulunan 85 Filipinli ve 79 Endonezyalı göçmen işçiyle yaptığı saha çalışmasına dayanarak, göçmen çalışanların yasal düzlemde nasıl köle gibi disipline edildiğini izah etmektedir. Parreñas ve Silvey'in (2021) çalışmasına göre ev içi hizmet sektöründe çalışanların sınır dışı edilme veya tek geçim kaynağı olan işini kaybetme korkusu, çalışanların her türlü istismar edilmesine karşın sistem içinde kalarak çalışmasına neden olmaktadır.

Sinha (2021) çalışmasında, Ortadoğu bölgesindeki göçmen işçileri modern dönemin kölesi olarak ifade etmekte ve göçmen işçilerin yasal mevzuat (*Kafala*) ve kurumsal destekle nasıl istismar edildiğini tartışmaktadır.

Pande (2013), *Kafala* sisteminin Lübnan'da sadece ev içi hizmet sektöründe çalışanların hak ihlallerini oluşturmakla kalmadığını, bunun yanında sistematik olarak daha kolay sömürülebilir yeni bir işçi sınıfı oluşturduğunu belirterek işgücü içerisinde ortaya çıkan sorunun önemine işaret etmektedir.

Bajracharya ve Sijapati (2012) yaptıkları çalışmada, Nepalli göçmenlerin istihdam için en fazla tercih ettiği altı ülkede; Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Nepalli göçmen işçilerin *Kafala* düzenlemesinden dolayı karşılaştığı temel sorunları analiz etmekte ve bu sorunların asgari bir seviyeye indirilebilmesi için çözüm önerileri sunmaktadır.

Sonuç olarak ilgili literatürde *Kafala* sistemi ve ortaya çıkardığı sorunları inceleyen çok fazla araştırma bulunmaktadır. Ancak, spesifik olarak *Kafala* düzenlemesi ve düzensiz göçmen kadın istismarı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma yeteri kadar bulunmamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma Ürdün'de *Kafala* düzenlemesinin ortaya çıkardığı sorunlardan dolayı düzensiz göçmen statüsüne düşen kadın çalışanların sorunlarını tartışmaktadır. Bunun yanında işgücü içerisinde savunmasız durumda olan düzensiz göçmen kadınların COVID-19 krizi sürecinde karşılaştığı sorunları analiz ederek ilgili literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. *Kafala* düzenlemesinin Ürdün'de işgücü içerisinde ortaya çıkardığı sorunlar, ve COVID-19 krizinin düzensiz göçmen kadın işçilere olan etkisi yazının dördüncü bölümünde yaptığım saha çalışması esas alınarak daha detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

Metodoloji

Bu araştırmanın verileri, düzensiz göçmen kadın işçilerin sorunlarını daha detaylı analiz edebilmek ve olası çözüm önerileri sunabilmek için özellikle sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemiyle toplanmıştır (Longhurst, 2003). Bu çalışmanın giriş kısmında belirtilen araştırma sorularına cevap verebilmek için, Ürdün'de muhtelif iş alanlarında istihdamda bulunan veya işsiz toplamda on düzensiz göçmen kadınla görüşme yapılmıştır. Bu çalışma için yapılan görüşmecilerin yarısı (beşi) Filipinli, üçü Bangladeşli, diğer iki kişi de Sri Lankalıdır.

Bu görüşmeleri yaptığım dönemde muhtelif iş kollarında çalışan (görüşmecilerin yarısı işsiz durumdaydı) düzensiz göçmen kadınlarla iletişim kurabilmek için ilk olarak bu konuda çalışmalar yürüten ilgili sivil toplum kuruluşu çalışanları ile iletişim kurulmuştur. Bu iletişim kanalı vasıtasıyla öncelikle bir Filipinli bir de Bangladeşli göçmen kadın işçi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki görüşmeciler yine sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan kartopu yöntemi izlenerek belirlenmiştir (Ghaljaie vd., 2017; Cohen ve Arieli, 2011).

Görüşmelerin yarısı (5) Ürdün'ün başkenti Amman'da yüz yüze gerçekleşmiştir. Ürdün'de Mart-Ekim 2020 tarihleri arasında belli dönemlerde koronavirüsün yayılımını engellemek için uygulanan sokağa çıkma yasağı gibi önlemlerden dolayı görüşmelerin diğer yarısı online uygulama araçları (Skype ve Zoom gibi) veya telefon aramasıyla tamamlanmıştır. Tüm görüşmeler İngilizce yapılmıştır. Görüşme esnasında sadece görüşmeci ve araştırmacı yer almıştır. Görüşmecilerin yaş aralığı 27 ile 42 arasında değişmektedir.

Görüşmecilerin çoğunluğu (7) lise geriye kalan 3 kişi de üniversite diplomasına sahiptir. Belirtilen 3 lisans mezunundan ikisi Filipinlidir. Lise diplomasına sahip olanların yarısından fazlası (5) üniversite eğitime başlamış ama ekonomik nedenlerden dolayı eğitimlerini tamamlayamadıklarını belirttiler.

Görüşmecilerin hepsi daha önce Ürdün'de ev içi hizmet sektöründe yasal olarak istihdamda bulunmakta olduğunu, ancak çalıştıkları işyerinde karşılaştıkları muhtelif sorunlardan dolayı evi terk etmek zorunda bırakıldıkları için düzensiz göçmen statüsüne düşürüldüğünü açıklamıştır. Görüşmecilerin 6'sı çalıştığı işyerindeki cinsel istismar sorunundan dolayı işini bıraktığını, diğer dördü ise işverenin iş sözleşmesinde belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmediği için işi bıraktığını deklare etmiştir. Son olarak, görüşmecilerin yarısı (5) daha önce farklı ülkelerde çalışma deneyimine sahip olduğunu, diğer yarısı ise ilk defa kendi ülkeleri dışında bir ülkede istihdamda bulunduğunu belirtmiştir.

Tüm görüşmelerde görüşme öncesi bu çalışmanın amacı ve çerçevesi belirtilerek, tüm görüşmecilerden çalışmaya katılmaları için sözlü onay alınmıştır. Bu bağlamda, tüm görüşmeler gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmıştır. Görüşmelerin hepsi Mart ve Ekim 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerin süresi otuz dakika ile bir saat arasında değişiklik göstermektedir. Son olarak, bu araştırmada görüşmecilerin kimliğini korumak amacıyla, gerçek isimleri yerine görüşmecilerin de onay vermesi koşuluyla tamamen rasgele seçilen isimler kullanılmıştır.

Ürdün'de Göçmen Kadın Emeğinin Niteliği ve “Görünmez” Kadın Emeği

Göçmen kadın işçilerin Ürdün'de ev içi hizmet sektöründe istihdam etmeye başlaması 1980'lerde başlamaktadır (Frantz, 2009:27). Özellikle kentli orta ve üst sınıf ailelerin bakım ve ev içi hizmetlerini sağlamak amacıyla, ülkeye belli bir süre çalışmak için gelen göçmen kadın emeğine olan taleple zaman içinde artmıştır. Örnek vermek gerekirse, 1984 yılında 6,100 Sri Lankalı, 1,823 Filipinli göçmene çalışma izni verilmişken, 2008 yılına gelindiğinde çalışma izni verilen Sri Lankalı göçmen sayısı 35,000, Filipinli göçmen sayısı ise 15,000 olmuştur (Frantz, 2009; Humphrey, 1990).

Şüphesiz her bir kadın göçmenin veya göçmen grubunun Ürdün'e gelme nedeni farklılık gösterebilmektedir; ancak bu çalışma için görüşme yapılan kadın görüşmecilerin bir ortak noktası vardır, o da daha iyi bir iş imkânı ve gelire sahip olmak için Ürdün'e göç etmiş olmalarıdır. Bu konuda, Filipinli düzensiz göçmen işçilerden birisi olan Jasmine Ürdün'e gelme nedenini şu şekilde izah etmektedir:

Filipinler'de küçük bir şehirde yaşıyordum. Ailemin [anne-baba] ekonomik durumu iyi olmadığı için onlara maddi destek olmam gerekiyordu. Bir ara bir mağazada satış elemanı olarak çalıştım [yaklaşık bir yıl], ama işlerin düşük olmasından dolayı mağaza kapandı ve işimi kaybettim. Sonrasında nerdeyse bir yıl boyunca yeni bir iş aramama rağmen bulamadım. Etrafımdaki birkaç arkadaşım o zamanlar Ürdün'de dadı olarak çalışıyordu; onlarla iletişim kurup önce Ürdün'deki çalışma şartları ve maaş hakkında biraz bilgi aldım. Sonrasında çok düşünmeden Filipinler'deki bir ajans aracılığıyla Ürdün'de iş buldum. Ve bu şekilde 2019 yılının Nisan ayında Ürdün'e geldim.

Daha önce de belirtildiği gibi her göçmen işçinin Ürdün'de yasal olarak çalışabilmesi için kendisine bir sponsor bulması gerekir. *Kafala* sisteminde sponsorluk süreci bizzat işveren tarafından veya Ürdün Çalışma Bakanlığından gerekli izinleri alan ilgili çalışma ajansları aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda göçmen işçiler çoğunlukla çalışma ajansları aracılığıyla Ürdün'de iş bulmaktadır.

Göçmen kadın işçilerin Ürdün'de düzensiz göçmen statüsüne düşmesinin nedenleri farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; işveren, çalışanın gerekli çalışma iznini yenilememiş; bir başka ifadeyle işveren, gerekli yasal mevzuatı takip etmemiş olabilir. Göçmen çalışanın düzensiz göçmen statüsüne düşmesinin bir diğer ve en

çok rastlanan nedeni ise göçmen işçiyi işverene bağımlı kılan *Kafala* düzenlemesi ve kötü çalışma koşullarıdır. *Kafala* sistemin Ürdün'de uygulanması 1973 yılında yapılan yasal düzenleme ile başlamıştır; bu kanun her ne kadar 1998 yılında reform edilmiş olsa da Ürdün'de göçmen işçi ve işvereni arasındaki ilişkinin temelini halen *Kafala* sistemi oluşturmaktadır (De Bel-Air, 2019:44).

29 yaşında ve bir çocuk annesi olan Filipinli Christina da *Kafala* sistemi üzerinden Ürdün'e çocuk bakıcılığı yapmak için gelmiş, ancak evin içindeki insani olmayan çalışma koşullarından ve sonrasında işverenin tacizinden dolayı evden ayrılmak zorunda bırakılmış. Bu süreci şöyle açıklamaktadır:

Çalışmaya başladığım ilk günden evden ayrıldığım sürece kadar hiçbir hakkım yok gibiydi. İşverenim dışarı çıkmamı istemiyordu; sadece onlar [işveren ve ailesi] dışarı çıktığında dışarı çıkabiliyordum. Her anım onlarlaydı, kişisel alışverişimi bile sadece onlarla birlikte yapabiliyordum. Evde onlarla birlikte kaldığım için belirli bir çalışma saatim yoktu. Bazen sabah 7'den gece 11'e kadar çalışıyordum. Tüm bunlara çocuğum için katlandım. Ama işverenimin tacizleri başladığında artık evde duramayacağımı, durursam daha büyük sorunlar çıkacağını biliyordum. O yüzden evden kaçtım.

Ürdün'de *Kafala* sistemine göre ev içi hizmetlerde çalışan göçmen işçiler, mevcut işverenin kendisine dayattığı çalışma koşullarını kabul etmeyip o işverenin evinden 'izinsiz' ayrılmaya karar verirse, yasal çalışma ve oturma iznini kaybeder ve böylece düzensiz göçmen statüsüne düşer. Bu anlamda cinsel istismara uğrayan göçmen bir kadın çalışan, bu istismara karşı çıkıp evden ayrılması durumunda dahi, anında düzensiz göçmen statüsüne düşmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütünün verilerine göre, Ürdün'de 2010 yılında ev içi hizmet sektöründe çalışan 150 Filipinli, 225 Endonezyalı ve 85 Sri Lankalı göçmen çalışan istihdamda bulunduğu evden kaçarak Ürdün'deki ilgili elçiliklere sığınma başvurusu yapmıştır (HRW, 2011).

Göçmen işçilerin çalışma ve oturma hakkını düzenleyen *Kafala* sisteminin uygulanmasına devam edildiği için, Ürdün'de her yıl onlarca ev içi hizmet sektörü çalışanı iş yerinden ayrılıp düzensiz göçmen statüsüne düşmektedir. 2019 yılı itibarıyla, 20,000'den fazla düzensiz göçmenin ev içi hizmet sektöründe çalıştığı belirtilmiştir (Jordan Times, 2019). Ürdün'de düzensiz göçmen statüsünde bulunan toplam kişi sayısı tam olarak bilinmemektedir; bu konuda düzenli olarak hazırlanan bir rapor veya çalışma da olmadığı için güncel verilere ulaşmak zordur. 2016 yılında Ürdün Çalışma Bakanı Ali al-Ghazzawi'nin yaptığı açıklama esas alındığında ülke içerisinde ciddi sayıda düzensiz göçmen statüsünde bulunan işçi olduğu anlaşılmaktadır. 2016 yılındaki Çalışma Bakanın açıklamasına göre; ülkede 800,000 düzensiz göçmen işçi vardır (Sowell, 2017). Ürdün'de düzensiz göçmenler tespit edildiğinde tutuklanma veya anında sınır dışı edilme durumları bulunmaktadır. Örneğin, Ürdün Çalışma Bakanlığının 2017 yılı verilerine göre 9,448 kayıt dışı göçmen işçi sınır dışı edilmiştir (Jordan Times, 2018). Buna ek olarak, sadece 13

Ocak 2020 tarihinde yapılan denetleme sürecinde 105 düzensiz göçmen işçi tutuklanmıştır (Roya News, 2020). Saha çalışmalarına dayanarak belirtmek gerekirse; Ürdün'de çok sayıda düzensiz göçmen kadın emekçinin olduğunu ve bunların sürekli yakalanıp ülkeden gönderilme veya hapsedilme korkusuyla yaşadığını söylemek mümkündür.

Düzensiz göçmen işçiler üstte belirtilen sorunlardan dolayı işgücü içerisinde savunmasız durumdayken, 2019 yılının sonundan itibaren neredeyse tüm dünyada etkisini gösteren COVID-19 krizinin etkileriyle de mücadele etmeye başladılar.

COVID-19 Krizinin Ürdün'deki Düzensiz Göçmen Kadın Emeği Üzerindeki Etkisi

Ürdün, Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde başlayan koronavirüs krizinin etkisini aşgari bir seviyede tutabilmek için krizin başladığı ilk günden bu yana oldukça sıkı önlem alan ülkelerden birisidir (Safi, 2020). Ürdün hükümeti, sağlık sistemlerinin korona gibi bir salgını kaldıramayacağı ve korona vakalarını düşük bir sayıda tutabilmek için, Mart 2020'nin ilk haftalarından itibaren oldukça sert önlemler almaya başlamıştır (BDC, 2020:1). Bu bağlamda, Mart 2020'de koronavirüsün yayılımını engellemek için Ürdün'de kademeli olarak alınan kararlar şunlardır:

- ◆ 10 Mart 2020 tarihinden itibaren ülkeye giriş yapan herkesin 14 günlüğüne karantinaya alınması;
- ◆ Tüm okulların kapatılıp eğitimin online şekilde devam etmesi;
- ◆ Cami ve kilise gibi ortak ibadet alanlarının kapatılması;
- ◆ 24 Mart 2020 tarihinden itibaren ülkeye giriş-çıkışların yasaklanması ve bu bağlamda tüm uçak seferlerinin durdurulması;
- ◆ Belli sektörler (sağlık ve gıda) haricinde tüm iş yerlerinin kapatılması;

Üstte belirtilen kararlar içerisinde ülkedeki üretim sürecini ve işgücünü en fazla etkileyen önlem, ülke genelinde tüm işyerlerinin kapatılması oldu. Bu karar Mart 2020'nin ikinci haftasından Mayıs 2020'nin ilk haftasına kadar uygulandı ve tüm iş yerleri kapalı tutuldu. ILO'nun raporuna göre (2020), bu süreç içerisinde özellikle emek yoğun sektörde kayıt dışı çalışan binlerce insan işsiz statüsüne düşmüştür. Bu bağlamda işgücü içerisinde herhangi bir sosyal güvencesi olmadan istihdamda bulunan ve sadece çalıştığı günün geliri ile geçimini sağlayan düzensiz göçmen işçiler yaklaşık bu iki aylık sürede temel gelir kaynaklarından ve sosyal koruma programlarından yoksun bir şekilde hayata tutunma mücadelesi vermişlerdir. Mayıs 2020 tarihinde Ürdün'de kademeli olarak belli yasaklar kaldırıldı ve çalışanlar tekrar işlerini yapmaya geri döndü. Ancak, COVID-19 vakalarının artmaya devam etmesinden dolayı, 2020 yılı sonuna kadar belli dönemlerde sokağa çıkma yasağı uygulanmaya devam etti. Her ne kadar sert uygulamalarla virüsün yayılımı engellenmeye çalışılmış olsa da Ürdün'de Mart 2021 tarihindeki günlük

vaka sayıları Ocak 2021 tarihine göre beş kat artmıştır (MoH, 2021). COVID-19 vaka sayılarının bu miktarda artmaya devam etmesi halinde yeni bir sokağa çıkma yasağının uygulanmasına kararı verilebilir ve bu durum emek yoğun sektörde çalışan düzensiz göçmen işçileri daha fazla negatif anlamda etkileyecektir.

Ürdün'de COVID-19 krizi sürecinde hayata tutunma mücadelesi veren göçmen kadın işçilerden birisi de *Kafala* sisteminin mağdurlarından birisi olan Filipinli Maria'dır. *Kafala* sistemi ve kendisinin Ürdün'de karşılaştığı sorunlar hakkında şunu bildirmişti:

Ürdün'e ilk geldiğimde yaptığım dadılık işinde çok fazla sorun yaşadım. İşverenim iş sözleşmemdeki hiçbir şeyi yapmıyordu. Örneğin, iş sözleşmemde gösterilenden daha fazla saat çalışıyor; kontratta gösterilenden daha az maaş alıyordum. Yaklaşık bir yıl boyunca bir defa bile dışarı çıkamadım; bu yüzden de ilk bir yıl nerdeyse hiç arkadaşım yoktu. Son zamanlarda işverenim cinsel tacizlere başlamıştı. Bu taciz olayını bağlı olduğum çalışma ajansına hemen anlattım ancak benim tarafımı tutmak yerine, söylediklerimi göz ardı edip ciddiye almadılar. O yüzden de çalıştığım evden kaçmaktan başka bir çare bulamadım.

Ürdün'de uzun saatler çalışıp düşük bir ücret elde etme, ücretsiz izin gününü kullanamama, işverenin iş sözleşmesinde belirtilen sorumluluklarını yerine getirmemesi, *Kafala* düzenlemesiyle iş gücü içerisinde yer alan göçmen kadınların en fazla karşılaştığı sorunların başında gelmektedir. Maria, Ürdün'deki ilk bir yılını iki ayrı grupta yer alan ancak aynı derecede etik değerlerden uzak olan unsurların/ tarafların nesnesi ve metası konumunda toplumsal hayattan izole bir şekilde yaşamak zorunda bırakılmış. Maria; bir yandan işverenin cinsel tacizi ile birlikte insani olmayan çalışma koşulları, diğer yandan da iş sürecinde yaşadığı sorunları görmezlikten gelen sadece daha fazla modern köle getirmek için hiçbir işverenle tartışmaya girmek istemeyen kapitalist sistemin vazgeçilmez unsurlarından birisi olan 'çalışma ajansı'nın arasında kalmıştır. Maria, bu iki ayrı öznenin/unsurun hukuki ve etik olmayan keyfi uygulamalarının bir kurbanı olmuştur. Sonuç olarak Maria, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün temel ilkelerinden birisi olan insani çalışma koşullarına (*decent work*) sahip ol(a)madığı ve bu koşulları hukuki yollarla bile düzeltemediği için anında ülkede istenmeyen ve bu bağlamda sınır dışı edilmesi gereken bir "suçlu" konumuna düşmüştür (Caillol, 2018).[†] Bu bağlamda her zaman sadece yasal olanı veya bir konunun sonuçlarına odaklanıp tartışmadan önce, o sonucu ortaya çıkaran nedenleri sorgulamakta fayda var diye düşünüyorum.

Maria, Ürdün'de düzensiz göçmen statüsüne düş(ürül)en Filipinli binlerce emekçiden birisidir. Ancak, kadın göçmen işçilerin yoğun olarak bulunduğu ülkelere dair yapılan çalışmalara bakıldığında Maria'nın üstte belirttiği sorunların oldukça yaygın olduğu görülecektir (El-Abed, 2012; Pande, 2012; Gonzales ve Chavez, 2012; Fargues, 2012). Maria Ürdün'de dadı olarak çalıştığı evden kaçmak zorunda bırakıldıktan sonra arkadaşlarının da yardımıyla part-time olarak otel ve

restoranlarda garsonluk ve ona benzer işlerde çalışmaya başlamış. Ancak tam da böylesi zor bir süreçte bir de COVID-19 salgının getirdiği negatif sonuçlarından etkilenmeye başlıyor Mart-Nisan 2020 tarihinde ülke genelinde tüm iş yerlerinin kapatılmasından dolayı işsiz kalıyor. Mayıs 2020 tarihinde kademeli olarak iş yerleri açılmış olsa da COVID-19 salgının etkisinden dolayı üretim süreci yavaşladığı için eski işine dönemiyor. Bu sadece Maria özelinde bir sorun değildir; Ürdün İstatistik Kurumu verilerine göre, 2020'nin ilk çeyreğinde %19.3 olan işsizlik oranı, 2020'nin son çeyreğine gelindiğinde büyük bir artışla %24.7'ye yükselmiştir (DoS, 2021). Sadece bir yıl içerisinde işsizlik oranı nerdeyse yüzde yirmi-beşten fazla yükselmiştir; böyle bir süreçte, işgücü içerisinde kayıt dışı çalışanların tekrar istihdama dönmesi göreceli olarak daha zordur.

COVID-19 krizinden önceki süreçte bile, işgücü içerisinde bulunan göçmen kadınlar aynı işte çalışan Ürdünlü kadınlara göre daha az ücret alıp daha fazla saat çalışmaktaydı (Amo-Agyei, 2020:xvii; DTDA, 2020:3). Buna ek olarak, düzensiz göçmenler dünyanın hemen hemen her yerinde genellikle buldukları yerdeki ülke vatandaşlarının muhtelif nedenlerle yapmak istemediği veya yap(a)madığı daha alt kademe de yer alan işlerde güvencesiz bir şekilde çalışır. Bu bağlamda Ürdün'deki Sanayi Bölgelerinde de daha fazla saat çalışarak daha az ücrete 'razi' oldukları için göçmen ve özellikle düzensiz göçmen işçiler Ürdünlü işçilere nazaran tercih edilir (Saif, 2006:36; Wallaser, 2018). Elbette bu tercihin altında yatan neden göçmen çalışanın kalifikasyonu değil, üretim sürecine dahil edilen göçmenin modern bir köle gibi kullanılıp kullanılmayacağıdır. Ürdün'deki bir fabrikada tekstil işinde çalışan Sri Lankalı Kayra, üstte ifade edilen konu hakkında şunları dillendirmiştir:

Yaklaşık bir yıldır bir tekstil fabrikasında çalışıyorum. Haftada sadece bir gün iznimiz var. Bazı durumlarda günlük nerdeyse on iki saat çalışıyorum ama aldığım maaş buradaki insanların [Ürdünlüleri kastederek] aldığından çok daha az. Buna itiraz etme hakkım yok; en ufak bir itiraz etsem anında işten çıkarılacağımı çok iyi biliyorum. Hem itiraz etsem bile kime itiraz edeceğim ki?

Kayra'nın üstte belirttiği ifadeyi esas aldığımızda, düzensiz göçmen kadınların işgücü içerisinde insani çalışma hakkından yoksun bir şekilde hayatını idame ettirmek zorunda bırakıldıklarını söylemek mümkün. Bunun yanında bu süreçte ortaya çıkan bir diğer önemli sorun, düzensiz göçmen kadın işçilerin ve onların bilinçli çaba ile ürettiği emeğinin değersizleştirilmesidir. Normal şartlar altında daha yüksek ücret alması gerekirken, sırf düzensiz göçmen statüsünde olduğu için daha fazla saat çalıştırılıp daha az ücret elde etmektedir. Bu durum, işgücü içerisindeki "eşit işe eşit ücret hakkı" ilkesini zedelemektedir (Avrupa Komisyonu, 2021).

Düzensiz göçmen statüsünde bulunan işçiler herhangi bir sosyal koruma olmadan kayıt dışı çalışmakta olduğu için sadece çalıştığı günün veya ayın parası ile geçimini sağlamaktadır. Bu bağlamda COVID-19 krizi sürecinde işini kaybeden

düzensiz göçmen kadınlar herhangi bir gelir desteği olmadan sadece şu ana kadar biriktirdikleri para ile geçimini sağlamaktadır. Bu konudaki deneyimini aktaran Bangladeşli Maryam şunları dillendirmiştir:

Korona krizi başlamadan önce arkadaşlarımla da yardımıyla bir tekstil fabrikasında iş buldum. İşe başlayalı yaklaşık beş ay olmuştu. Zaman geçtikçe korona krizinden dolayı işlerimiz düşmeye başladı ve bir anda ben dahil yaklaşık on arkadaşım işten çıkarıldı. Neredeyse dört aydır iş arıyorum ama hâlâ bulamadım. Şu anda hiçbir gelirim yok. Bundan dolayı da kira paramı iki aydır ödeyemiyorum. Ev sahibi yakında evden çıkarırsa, ne yapacağım hiç bilmiyorum.

Sonuç olarak, *Kafala* sistemi ve insani çalışma koşullarının yoksunluğu sonucunda işini bırakarak düzensiz göçmen statüsüne düşen göçmen kadın emekçileri, üstte ifade edilen sorunların üstüne bir de COVID-19 krizinin yayılımını engellemek için alınan önlemler ile mücadele etmek zorunda bırakıldı. COVID-19 krizi sürecinde işini kaybeden göçmen kadın işçiler kira giderini ve temel besin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. COVID-19 global halk sağlığı krizi sürecinde göçmenlerin karşılaştığı zorlukları rapor haline getiren Tamkeen (Ürdün'de bir sivil toplum kurumu), ev içi hizmet sektöründe istihdamda bulunan 600 göçmen çalışanın kendilerine ulaşarak, günlük temel ihtiyaçlarını karşılamakta sorun yaşadığını belirtmiştir (Tamkeen, 2020). Sonuç olarak, neredeyse dünyanın her yerinde, yasal olarak istihdamda yer alan çalışanlardan daha az ücret alıp daha fazla saat çalışan ve her türlü istismara açık olan düzensiz göçmen kadın işçilerin kırılganlık derecesi COVID-19 krizi sürecinde artmıştır.

Değerlendirme: “Hepimiz Aynı Gemide Miyiz?”

COVID-19 gibi halk sağlığını etkileyen kriz süreçlerinde veya kapitalist düzen her sıkıştığında egemen sınıf ve toplumun elit siyasi zümresi sorunu objektif olarak analiz edip çözüm üretmek yerine “hepimiz aynı gemideyiz” klişesini kullanmaya başlar (UN, 2020; Colegrave, 2020). Bu bağlamda, COVID-19 salgının ilk günlerinden bu yana hem bazı politikacıların hem de uluslararası kurumların dillendirdiği “hepimiz aynı gemideyiz” söylevi, tarihsel bir rastlantı değil; bilinçli bir şekilde düzenli aralıklarla ifade edilen ve adeta slogan haline getirilen bir retoriktir. Bu şekilde, toplumsal hayatın dışına zorla itilip toplumun temel bir parçası olmasına müsaade edilmeyen yeryüzünün modern yeni köleleri (düzensiz göçmen işçiler) hayatta kalma mücadelesi verirken; kurulu düzenin sömüren sınıfı korona krizini bile fırsata çevirip kapitalist birikimini arttırarak hayatına devam eder. Örnek vermek gerekirse; Oxfam, küresel gelir dağılımı eşitsizliği konusuna dikkat çekmek için düzenli aralıklarla her yıl bir rapor yayınlıyor. Bu konuda en son 25 Ocak 2021 tarihinde “*Eşitsizlik Virüsü*” başlığı altında yayınladığı rapora göre COVID-19 krizi sürecinde binlerce insan işsiz kalıp temel gelir kaynağını kaybederken, dünyadaki

milyarderler gelirlerine yaklaşık 3.9 trilyon dolar daha eklemiştir (Oxfam, 2021). COVID-19 krizi sürecinde, bir yandan özellikle emek yoğun sektörlerde çalışan milyonlarca insan işini kaybederken, onlarca ülke İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan bu yana yaşanan en kötü resesyon dönemini yaşarken; diğer yandan sadece Amerika'daki milyarderlerin 637 milyar dolar servetini arttırdığı bir dünyada “hepimiz aynı gemideyiz” demek açıkça yanıltıcı bir ifadedir (Fernandes, 2020; Ozili ve Arun, 2020; ONS, 2020; WB, 2020).

Dünyanın birçok bölgesinde ekonomik resesyona neden olan ve bu bağlamda milyonlarca çalışanın işini kaybettiği bu COVID-19 krizi döneminde, düzensiz göçmen kadın işçilerin tekrar işgücü piyasasında istihdamda bulunması, ifade edildiği kadar kolay değildir. ILO'nun “COVID-19 ve dünyadaki istihdam” üzerine yaptığı araştırmaya göre COVID-19 salgını sürecinde işgücü içerisinde bulunanların çalışma saati 2009'daki küresel finans krizinden dört kat daha fazla azalma göstermiştir. Buna ek olarak ILO araştırmalarına göre, COVID-19 krizi istihdamdaki kadın işgücünü daha fazla etkilemiştir; bu süreçte küresel olarak kadınların istihdamdaki kaybı %5 iken bu oran erkek çalışanlarda %3.9'dur (ILO, 2021).

Sonuç olarak, zaten hukuki pozisyonundan dolayı zor iş bulan düzensiz göçmen kadın işçiler, şimdi de özellikle daha önce çalıştıkları otel veya restoranların yeni işçi alabilecek düzeyde işleri olmadığı için iş bulmakta zorlanıyorlar. Bu bağlamda görüşme yaptığım Bangladeşli Chewa şunları dillendirmişti:

COVID-19 krizi başlamada önce bir restoranda part-time temizlik işi bulmuştum; ancak bu korona krizinden dolayı işimi kaybettim. Şimdiye kadar biriktirdiğim para ile geçimimi sağlamaya çalışıyordum, ama o da tükenmek üzere. Yaklaşık üç aydır sürekli iş arıyorum ama henüz bulamadım.

COVID-19 salgını Haziran 2021 tarihi itibarıyla, şu an içinde bulunduğumuz üçüncü dalga (kimi ülkelerde dördüncü dalga) süreciyle birlikte daha yoğun bir şekilde hemen hemen tüm dünyada etkisini göstermeye devam etmektedir (Motamedi, 2021; Le Page, 2020). Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, 12 Haziran 2021 itibarıyla 223 ülke veya bölgede; korona salgınından dolayı 3,782,490 kişi hayatını kaybetmiş ve bugüne kadar 174,918,667 korona vakası kaydedilmiştir (WHO, 2021). Şüphesiz, COVID-19 krizinin başladığı ilk günden bu yana milyonlarca insan bu krizin ortaya çıkardığı sonuçlardan negatif bir şekilde etkilenmiştir. Ancak, bu süreçte her ne kadar kimi siyasetçilerin ve uzmanların çok sık bir şekilde kullanıldığı “hepimiz aynı gemideyiz” gibi retoriklerine şahit olsak da düşük ücretli düzensiz işlerde çalışan ve işgücü piyasasında yeterli hukuki korumaya sahip olmadığı için insani çalışma koşullarına sahip olmayan özellikle göçmen kadın emekçiler başta olmak üzere tüm alt sektörde çalışanlar, COVID-19 ve onun getirdiği krizden daha fazla etkilenmiştir (Colegrave, 2020). Bu bağlamda toplumda herkesin COVID-19 krizinden aynı derecede etkilendiğini ifade etmek ancak

toplumda var olan sosyo-ekonomik eşitsizlikten bihaber olmakla mümkündür. Bu detay önemlidir çünkü korona krizinden dolayı yoksulluk derecesi artan gruba üstte belirtilen eşitsizlik göz önünde bulundurularak bir politika geliştirilmelidir, aksi takdirde COVID-19 krizinin etkisini azaltmak için uygulanan sosyal yardım programlarının toplumdaki etkinlik derecesi zayıf olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Ürdün'de göçmen kadın işçilerin oranı son yıllarda sistematik olarak artmaktadır. Göçmenlerin 'çalışma hakkını' düzenleyen Kafala sistemi ülke içerisinde istihdamda bulunan göçmenlere insani çalışma imkânı sağlamaktan çok uzaktır. Düzenlemenin ortaya çıkardığı sorunlardan dolayı her yıl onlarca göçmen kadın çalışan işinden ayrılmak zorunda bırakılmakta ve bunun sonucunda düzensiz göçmen statüsüne düşmektedir. Bir toplumda göçmen kadınlar istismar ediliyor ve tacize uğruyorsa; bu, o toplumdaki hiçbir kadının tam anlamıyla özgür olmadığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda göçmen çalışmanı modern bir köle haline getiren Kafala düzenlemesi reforme edilip, kişiye insanca çalışma ortamı sağlayan yeni bir düzenleme yapılmalıdır. İlgili devletlerin düzensiz göçmenleri kriminalize edip sıradan bir suçlu gibi muameleye tabi tutması, üstte tartışılan edilen hiçbir sorunu çöz(e)meyecek, tam tersine bu insanlara karşı uygulanan ekonomik ve cinsel istismar gibi sorunların derinleşmesine neden olacaktır.

Düzensiz göçmen statüsünde olan binlerce göçmen kadın emekçi, çalışma izni olmadığı için güvencesiz ve sadece çalıştığı günün parasıyla yaşamını sürdüren işçiler iken şimdi bir de COVID-19 krizinin mağduru oldular (Malik, 2020). Şüphesiz, düzensiz göçmenlerin yaşadığı sorunlar COVID-19 kriziyle birlikte ortaya çıkmadı; ancak bu salgınla birlikte düzensiz göçmen kadın işçilerin kırılabilir riskinin arttığını söylemek mümkün. Bu bağlamda, insani yardım alanında çalışma yürüten ilgili sivil toplum kuruluşları; global halk sağlığı krizi sürecinde herhangi bir gelirden yoksun olan düzensiz göçmen kadınları belirleyerek, onların temel ihtiyaçlarının giderilmesi için maddi destekte bulunmalıdır.

Dünyadaki en zengin 2,153 kişinin, yine dünyadaki 4,6 milyar insandan daha fazla bir servete sahip olduğu bir gezegende elbette hepimiz aynı şekilde koronadan veya onun sonuçlarından etkilenmiyoruz (Acu, 2021; Oxfam, 2020). Kişinin COVID-19 salgını sonuçlarından etkilenme derecesi, kişinin sosyal sınıfı, gelir düzeyi, cinsiyeti ve yaşına göre farklılık gösterir. Bu anlamda "hepimiz aynı gemideyiz" sözleri klişe bir slogan olmanın ötesine geçmeli ve yaşamın kıyasında hayatta kalma mücadelesi veren düzensiz göçmen kadın işçilerin hukuki pozisyonu gözetilerek gerekli önlemler alınmalıdır. İnsanların en temel haklarından birisi olan, insani çalışma hakkının adaletli bir şekilde herkese sağlanması, devletlerin insanlara sağlayacağı bir lüks veya fedakârlık değil; o devletlerin en temel sorumluluklarından birisidir. Uluslararası ve ulusal sivil toplum kuruluşları ilgili devletlerle birlikte daha verimli çalışmalar yürüterek düzensiz göçmen statüsünde çalışan kadınların

sorunlarını asgari düzeye indirmek için çalışmalar yürütmelidir. İlgili sivil toplum kuruluşları hak temelli çalışmalar ekseninde belli dönemlerde seminer-atölye çalışmaları düzenleyerek göçmen kadın işçilere temel insani çalışma hakları konusunda bilgiler sunabilir.

Son olarak; düzensiz göçmen statüsünde olan tüm kadın emekçiler, ilgili sendikalara üye olarak kolektif bir mücadele ile temel insani çalışma haklarını teslim almaya çalışmalıdır. Örgütlü bir mücadeleyle iş koşulları çerçevesindeki taleplerinin daha kolay ve daha güçlü duyulacağını düşünüyorum. Şunu her daim hatırla(t)makta fayda var; aslolan insan ve onun emeğinin korunmasıdır. Aslolan kadın göçmeni istismar eden yasal düzenlemelerin ortadan kaldırılıp, yerine insanca çalışabilecekleri ortamın sağlanmasıdır. En nihayetinde, insanca yaşamın ve insani çalışma ortamının herkese adil bir şekilde, eşit fırsatlar ilkesi altında sunulması toplumsal huzurun sağlanması için bir zorunluluktur. Düzensiz göçmen kadınların istismar edildiği bir dünyada hiç kimse mutlak anlamda özgür veya güvende değildir.

Ek Notlar

---

* Literatür taraması yapıldığında “düzensiz göçmen” kavramının aynı zamanda “yasadışı göçmen”, veya “kaçak göçmen” gibi muhtelif kavramlarla eş anlamlı olarak kullanıldığı görülecektir. Bu çalışmada düzensiz göçmen kavramı ulus devlet sınırını yasalara uygun şekilde geçmesine rağmen üstte belirtilen nedenlerden dolayı çalışma izni olmadan işgücü piyasasında yer alan göçmenler için kullanılmıştır.

† Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), işgücü piyasasında bulunan her bir çalışana insana yakışır bir iş (*decent work*) ortamının sağlanması gerektiğini belirtmektedir. ILO, insana yakışır işin temel çerçevesini ise sosyal koruma, sosyal diyalog ve cinsiyet eşitliği ilkeleri çerçevesinde izah etmektedir. (Bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). “Decent Work”, <https://rb.gy/zfz2as> (Erişim tarihi: 09.10.2020)

KAYNAKÇA:

- Acu, C. (2021). “Eşitsizlik Virüsü”,
<https://www.indytrk.com/node/325776/türkiyeden-sesler/eşitsizlik-virüsü>
(Erişim tarihi: 06.04.2021).
- Alsharif, F. (2021). Undocumented migrants in Saudi Arabia: COVID-19 and amnesty reforms. *International Migration*.
- Amo-Agyei, S. (2020). “The migrant pay gap: understanding wage differences between migrants and nationals”,
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_763803.pdf ;
<https://www.ulandssekretariatet.dk/wp-content/uploads/2020/09/LMP-Jordan-2020-final-version.pdf> (Erişim tarihi: 12.06.2021).
- Avrupa Komisyonu. (2021). “Sorular ve Cevaplar - Eşit ücret: Komisyon, eşit işe eşit ücret ödenmesini sağlamak için ücret şeffaflığına ilişkin önlemleri açıkladı”,
https://ec.europa.eu/cyprus/news/20210304_3_tr (Erişim tarihi: 05.06.2021).
- Bajracharya, R., ve Sijapati, B. (2012). The Kafala system and its implications for Nepali domestic workers. *Policy Brief, 1*, 1-16.
- Brookings Doha Center (BDC). (2020). “Policy and Institutional Responses to COVID-19 in the Middle East and North Africa: Jordan”,
<https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/12/MENA-Covid-19-Survey-Jordan-12-20-.pdf> (Erişim tarihi: 10.06.2021).
- Caillol, D. (2018). The spatial dimension of agency: the everyday urban practices of Filipina domestic workers in Amman, Jordan. *Gender, Place & Culture, 25*(5), 645-665.
- Cohen, N., ve Arieli, T. (2011). Field research in conflict environments: Methodological challenges and snowball sampling. *Journal of Peace Research, 48*(4), 423-435.
- Colegrave, S. (2020). “We Are Not All in This Together”,
<https://bylinetimes.com/2020/05/13/coronavirus-crisis-we-are-not-all-in-this-together/> (Erişim tarihi: 01.11.2020).
- Danish Trade Union Development Agency (DTDA) ve Confederation of Danish Industry (DI) (2020). “Labour Market Report Jordan – 2020”,
<https://www.ulandssekretariatet.dk/wp-content/uploads/2020/09/LMP-Jordan-2020-final-version.pdf> (Erişim tarihi: 10.06.2021).
- Department of Statistics (DoS). (2021). “24.7% Unemployment Rate during the fourth Quarter of 2020”, http://dosweb.dos.gov.jo/unemp_q42020/ (Erişim tarihi: 07.04.2021).
- De Bel-Air, F. (2016). “Migration Profile: Jordan”, <http://diana-n.iue.it:8080/handle/1814/44065> (Erişim tarihi: 30.05.2021).
- De Bel-Air, F. (2019). “Jordan: education, labour market, migration”,

- https://www.seo.nl/wp-content/uploads/2019/01/Annex_B_Jordan.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2021).
- El-Abed, O. (2012). "Illegal Residents in Jordan: stateless persons, illegal migrants and refugees", <https://rb.gy/4xftoi> (Erişim tarihi: 20.09.2020).
- Elrick, T. ve Lewandowska, E. (2008). Matching and making labour demand and supply: agents in Polish migrant networks of domestic elderly care in Germany and Italy. *Journal of ethnic and migration studies*, 34(5), 717-734.
- Fargues, P. (2012). "Irregular Migration in the Arab Mediterranean Countries", <https://rb.gy/my9sex> (Erişim tarihi: 20.09.2020).
- Fernandes, N. (2020). "Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3557504 (Erişim tarihi: 09.11.2020).
- Frantz, E. (2009). Captive Labour: Sri Lankan'Guest'Workers in Jordan. *Bulletin for the Council for British Research in the Levant*, 4(1), 27-30.
- Ghaljaie, F., Naderifar, M., ve Goli, H. (2017). Snowball sampling: A purposeful method of sampling in qualitative research. *Strides in Development of Medical Education*, 14(3).
- Gonzales, R. G. ve Chavez, L. R. (2012). "Awakening to a Nightmare" Abjectivity and Illegality in the Lives of Undocumented 1.5-Generation Latino Immigrants in the United States. *Current Anthropology* 53(3), 255-281.
- Gordon, J. (2020). "The Obstacles to Decent Work for Migrants in Jordan: A Discussion with Alia Hindawi", <https://civilsociety-centre.org/paper/obstacles-decent-work-migrants-jordan-discussion-alia-hindawi> (Erişim tarihi: 17.12.2020).
- Hamza, S. (2015). Migrant labor in the Arabian Gulf: a case study of Dubai, UAE. *Pursuit-The Journal of Undergraduate Research at the University of Tennessee*, 6(1), 10.
- Hosoda, N. (2020). "Countering Abuse Against Philippine Migrant Workers", <https://thediplomat.com/2020/04/countering-abuse-against-philippine-migrant-workers/> (Erişim tarihi: 07.04.2021).
- Human Rights Watch (HRW). (2011). "Domestic Plight How Jordanian Laws, Officials, Employers, and Recruiters Fail Abused Migrant Domestic Workers", <https://www.hrw.org/report/2011/09/27/domestic-plight/how-jordanian-laws-officials-employers-and-recruiters-fail-abused> (Erişim tarihi: 10.06.2021).
- Humphrey, M. (1990). "Asian women workers in the Middle East: Domestic servants in Jordan", <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1019&context=cmsocpapers> (Erişim tarihi: 10.06.2021).

- International Labour Organisation (ILO). (2021). “ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition Updated estimates and analysis”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf (Erişim tarihi: 07.04.2021).
- ILO (2020). “Impact Of Covid-19 On Workers In Jordan A Rapid Assessment”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/briefingnote/wcms_743393.pdf (Erişim tarihi: 11.06.2021).
- ILO. (2016). “Migrant Domestic Workers”, <https://www.ilo.org/global/topics/care-economy/migrant-domestic-workers/lang-en/index.htm> (Erişim tarihi: 17.09.2020).
- ILO. (2015). “Migrant Domestic Workers Across the World: global and regional estimates”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/briefingnote/wcms_490162.pdf (Erişim tarihi: 17.09.2020).
- International Organization for Migration (IOM). (2020). ‘The World Migration Report 2020’.
- Erişim adresi: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/wmr_2020.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2021).
- Jordan Times (2019). “Domestic workers endure abuse as organisations cite ‘collective failure’ of stakeholders”, <https://jordantimes.com/news/local/domestic-workers-endure-abuse-organisations-cite-‘collective-failure’-stakeholders> (Erişim tarihi: 01.06.2021).
- Jordan Times. (2018). “9,448 migrant workers deported in 2017 - Labour Ministry”, <https://rb.gy/tlanv0> (Erişim tarihi: 09.10.2020).
- Kane-Hartnett, L. (2018). “Kafala System – A Gateway to Slavery”, <https://humantraffickingsearch.org/kafala-system/> (Erişim tarihi: 17.09.2020).
- Le Page, M. (2020). “Europe's second wave of coronavirus is starting to eclipse the first”, <https://www.newscientist.com/article/2258904-europes-second-wave-of-coronavirus-is-starting-to-eclipse-the-first/> (Erişim tarihi: 09.10.2020).
- Longhurst, R. (2003). Semi-structured interviews and focus groups. *Key methods in geography*, 3(2), 143-156.
- Malik, N. (2020). The forgotten victims of the Beirut explosion: domestic workers, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/06/beirut-explosion-domestic-workers-covid-19-nannies-blast> (Erişim tarihi: 09.11.2020).
- Migration Data Portal (MDP) (2021). “Gender and Migration”, <https://migrationdataportal.org/themes/gender-and-migration> (Erişim tarihi: 09.06.2021).
- Minister of Health, (Jordan). (2021). “Covid-19 Statistical Report -Jordan”, <https://corona.moh.gov.jo/en> (Erişim tarihi: 07.04.2021).

- Motamedi, M. (2021). "Iran faces fourth COVID wave after Nowruz holidays", <https://www.aljazeera.com/news/2021/4/3/iran-faces-fourth-covid-wave-after-nowruz-holidays> (Erişim tarihi: 05.04.2021).
- Official for National Statistics (ONS). (2020). "Coronavirus and the impact on output in the UK economy: June 2020", <https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/articles/coronavirusandtheimpactonoutputintheukeconomy/june2020> (Erişim tarihi: 01.11.2020).
- Oxfam. (2020). "World's billionaires have more wealth than 4.6 billion people", <https://www.oxfam.org/en/press-releases/worlds-billionaires-have-more-wealth-46-billion-people> (Erişim tarihi: 09.11.2020).
- Oxfam. (2021). "The Inequality Virus", <https://www.oxfam.org/en/research/inequality-virus> (Erişim tarihi: 03.04.2021)
- Ozili, P. K., ve Arun, T. (2020). "Spillover of COVID-19: impact on the Global Economy", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3562570 (Erişim tarihi: 09.11.2020).
- Pande, A. (2013). "The paper that you have in your hand is my freedom": Migrant Domestic Work and the Sponsorship (kafala) System in Lebanon. *International Migration Review*, 47(2), 414-441.
- Pande, A. (2012). From "balcony talk" and "practical prayers" to illegal collectives: Migrant domestic workers and meso-level resistances in Lebanon. *Gender & Society*, 26(3), 382-405.
- Parreñas, R. S., ve Silvey, R. (2021). The governance of the Kafala system and the punitive control of migrant domestic workers. *Population, Space and Place*, e2487.
- Razzaz, S. (2017). "Jordanian Workers, Migrant Workers and Refugees in the Jordanian Labour Market", https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_556931.pdf (Erişim tarihi: 12.06.2021).
- Saif, I. (2006). "The Socio-Economic Implications of the Qualified Industrial Zones in Jordan. Amman, Jordan", <https://www.files.ethz.ch/isn/139049/62.pdf> (Erişim tarihi: 09.11.2020).
- Safi, M. (2020). "Coronavirus: 400 arrested in Jordan for violating nationwide curfew", *The Guardian*. <https://rb.gv/fjw2dv> (Erişim tarihi: 09.10.2020).
- Sinha, M. (2021). Treatment of migrant workers in the Middle East: Modern-day slavery?. *ANU Undergraduate Research Journal*, 11(1), 144-154.
- Sowell, K, H. (2017). "Reforming Jordan's Labor Market", <https://carnegieendowment.org/sada/74796>, (Erişim tarihi: 22.10.2020).
- Sweidan, M. (2018). Migration in Jordan, a Statistical Portrait from a Gender Perspective, <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/meetings/2018/tokyo-globalforum-genderstat/Paper/Jordan%20Paper%2021%20Nov%202018.pdf> (Erişim tarihi: 22.11.2020).

- Tamkeen (2020), “Under Curfew: 6 Tamkeen reveals the status of Migrants in the midst of the Corona Virus Crisis and the difficulties they are facing”, [https://tamkeen-jo.org/upload/Under Curfew 6- Tamkeen reveals the status of Migrants in the midst of the Corona Virus Crisis and the difficulties they are facing.pdf](https://tamkeen-jo.org/upload/Under%20Curfew%206-Tamkeen%20reveals%20the%20status%20of%20Migrants%20in%20the%20midst%20of%20the%20Corona%20Virus%20Crisis%20and%20the%20difficulties%20they%20are%20facing.pdf) (Erişim tarihi: 01.06.2021).
- The World Bank (WB). (2020). “COVID-19 to Plunge Global Economy into Worst Recession since World War II”, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/06/08/covid-19-to-plunge-global-economy-into-worst-recession-since-world-war-ii> (Erişim tarihi: 09.11.2020)
- Uddin, M. A. (2021). The Plight of the Bangladeshi Women Migrants in the Middle East. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 44(2), 66-94.
- United Nations. (UN). (2020). We are all in this Together: Human Rights and COVID-19 Response and Recovery, <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/we-are-all-together-human-rights-and-covid-19-response-and> (Erişim tarihi: 01.11.2020)
- United Nations Development Programme (UNDP) (2020). “Human Development Report 2020”, [http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr theme/country-notes/JOR.pdf](http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/JOR.pdf) (Erişim tarihi: 09.06.2021).
- Walleser, M. (2018). “Commodification and Resistance: Migrant Labor in Jordan”, https://commons.clarku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1213&context=idc_e_masters_papers (Erişim tarihi: 09.11.2020).
- World Bank (WB). (2017). “Jordan Country Reclassification - Questions and Answers”, <https://www.worldbank.org/en/country/jordan/brief/qa-jordan-country-reclassification> (Erişim tarihi: 05.06.2021).
- World Health Organization. (WHO). (2021). “Coronavirus disease (COVID-19) pandemic”, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (Erişim tarihi: 12.06.2021).